

cijena sredstava za život. Dakle, balansira. U svakom slučaju jedan dio radnika ostaje bez kruha. U godinama jeftinoće nadnica se povećava zbog povećanja potražnje, a smanjuje se zbog cijena sredstava za život. Dakle, balansira.

Druga šteta za radnika: Cijene rada različitih vrsta radnika mnogo su različite od različitih grana u koje je uloženi kapital. U radu se ispoljava cjelokupna prirodna, duhovna i socijalna različitost individualne djelatnosti i različito se plaća, dok mrtvi kapital ostaje uvijek isti i ravnodušan je prema zbiljskoj individualnoj djelatnosti.

Uopće se može primjetiti da tamo gdje radnik i kapitalist jednako trpe, radniku je ugrožena egzistencija, a kapitalistu dobit u njegovom mrtvom mamonu.

Radnik ne mora da se bori samo za svoja fizička sredstva za život, on se mora boriti za sticanje rada, tj. za mogućnost, za sredstvo da bi mogao ostvariti svoju djelatnost.

Uzmimo tri glavna stanja u kojima se društvo može nalaziti i promatrajmo u njima položaj radnika.

1. Ako je bogatstvo društva u opadanju, onda najviše trpi radnik, jer: iako radnička klasa ne može zaraditi toliko kao klasa vlasnika u sretnom stanju društva, aucune ne souffre aussi cruellement de son declin que la classe des ouvriers(6)[J].

2. Uzmimo sada jedno društvo u kojem bogatstvo raste. Ovo je stanje radniku jedino povoljno. Ovdje nastaje konkurencija među kapitalistima. Potražnja za radnicima nadmašuje njihovu ponudu. Ali:

Prvo: povećanje nadnice dovodi do iscrpljenosti radnika. Ukoliko žele više zaslužiti, utoliko moraju više žrtvovati svoga vremena i, potpuno se odričući svake slobode, izvršavati robovski rad u službi lakomosti. Pri tome oni skraćuju svoj život. To skraćivanje trajanja života povoljna je okolnost za radničku klasu u cjelini, jer na taj način postaje nužna uvijek nova ponuda. Ta klasa mora uvijek žrtvovati dio sebe da ne bi sasvim propala.

Dalje: kada se jedno društvo nalazi u stalnom bogaćenju? Kad rastu kapital i prihodi jedne zemlje. A to je moguće samo: